

ИЗЈАВА

за потврдување на професионалниот став за и третман на ЛГБТИ + лицата, со посебен осврт на младите

Вовед

Почитувањето на човековите права и основното човеково достоинство на лезбејките, геј, бисексуалните и трансродовите лица (ЛГБТ) се неприкосновени и носечки принципи, одредби и заложби на многу релевантни меѓународни и регионални организации, конвенции, резолуции, декларации и тела за заштитата и промоција на универзалните човекови права. Елиминацијата на дискриминацијата, стигмата, социјалното исклучување, насилството и нееднаквоста на ЛГБТ луѓето е услов, не само за целокупната благосостојба и правда во општеството, туку и за здравјето, благосостојбата и достоинството на ЛГБТ луѓето. Психијатрите, психолозите, социјалните работници, педагозите и специјалните едукатори во својата секојдневна работа и јавни настапи носат подеднакво одговорност да ги почитуваат и промовираат принципите на човековите права, и да се застапуваат за елиминација на социјалните нееднаквости помеѓу сите индивидуи, вклучително и нееднаквостите поврзани со сексуалната ориентација и родовиот идентитет. Оваа одговорност е уште позначајна имајќи ги предвид контекстуалните специфики, односно, сеуште доминантните родово стереотипни парадигми, традиционалните патријархални вредности, и специфичните потешкотии што живеењето во хетеросексистичко општество ги носи за ЛГБТ луѓето во Република Северна Македонија (РСМ).

Резултатите од Студијата за однесувањата поврзани со здравјето и квалитетот на животот на ЛГБТ младите во РСМ даваат недвосмислени докази за трауматските искуства на маргинализација, дискриминација и континуирано насилство врз оваа група млади луѓе. Наодите од студијата наоѓаат поткрепа и во рамки на серија други истражувања спроведени во РСМ во текот на изминатите години од различни граѓански организации и истражувачи од социјалните науки и хуманистиката¹.

Тоа е непосредниот повод за адресирање на проблемите до професионалците во сите области на социјална и здравствена грижа и заштита, а со тоа и преземање на одговорноста за состојбите со ЛГБТИ-заедницата во Северна Македонија. Токму тие, професионалците преку своите стручни тела и асоцијации, можат да извршат големо влијание врз институциите на системот, нивните политики и практики. Институциите,

од своја страна, се задолжени во својата секојдневна практика да ги имплементираат професионалните и стручни ставови засновани на евиденција и на усвоени етички стандарди, следејќи ги наодите и препораките не само од националните истражувања, туку и од меѓународните научни и стручни кругови.

Од друга страна, овој документ им овозможува и на самите професионалци и институции да бидат заштитени, во својата пракса и работа, од притисокот на јавното мислење и традиционални ставови, од осуди и предрасуди, со тоа што ги потврдува основните научни ставови и етички стандарди од страна на струковните и професионални тела и асоцијации во областа на психологијата, психијатријата, и социјалната работа.

Опис на проблемот

Контроверзиите околу прашањата за сексуалноста, сексуалната ориентација и родовото изразување, не само во Северна Македонија, сугерираат потреба за нивно отворање и појаснување, согласно современата научна мисла и наодите од емпириските истражувања. Во согласност со меѓународните организации и асоцијации од релевантните струки, Комората на психолози на РСМ, Психијатриското здружение на Северна Македонија, како и Македонската лекарска комора, и другите професионални и струковни асоцијации се повикуваат да го прифатат фактот дека сексуалната ориентација е еден од клучните елементи за индивидуалниот идентитет и развој, дека истата е детерминирана од биолошки, развојни и општествени фактори, и дека почитувањето на истата, и тоа не само во релевантните документи, туку и низ работењето, е исклучително важна за целокупната здравствена благосостојба на поединецот.

Уште пред 50 години, Кинзи и др.ⁱⁱ ја документираат разновидноста на сексуалните однесувања меѓу луѓето. Во тоа време, изненадувачки 10% од испитаниците изразуваат истополова сексуална привлечност во различен интензитет и контексти, за наредните истражувања да потврдат дека просечно околу 4% луѓе од општата популација низ различни општества и култури се декларираат како геј, лезбијки, или бисексуално ориентиран лица. Други 0,5 % се идентификуваат со родов идентитет поинаков од својот биолошко полⁱⁱⁱ. Глобално, тој процент, денес би бил еквивалентен на околу 250 милиони луѓе во светот. Со тоа, станува сè поевидентна потребата за темелно преиспитување, како и одење напред и надвор од бинарниот хетеронормативен модел на сексуална ориентација, родов идентитет и изразување.

Наспроти контровверзната историја на стигма и дискриминација на ЛГБТ луѓето, поминаа повеќе децении откако модерната медицина ја напушти патологизацијата на истополовата ориентација и однесувања^{iv}. Светската здравствена организација (СЗО), ја прифаќа истополовата ориентација како нормална варијација на човековата сексуалност,^v додека Советот за човекови права при Обединетите нации,^{vi} ги утврдува правата на лезбијките, геј, бисексуалците и трансродовите (ЛГБТ) лица, повикувајќи се на двата главни дијагностички и класификациски системи (ICD-10, и DSM-5), кои истополовата сексуална ориентација, изразување и однесувања веќе одамна не ги сметаат за патолошки.

Постои дополнителна истражувачка евиденција, која потврдува дека сексуалното однесување и сексуалната флуидност, зависат од повеќе фактори^{vii}. Исто така, податоците од истражувањата укажуваат и дека кај ЛГБТ лицата се јавува тенденција на повисока стапка на проблеми со менталното здравје^{viii ix}, но и дека во општества каде што правата и еднаквоста на ЛГБТ луѓето се високи и загарантирани, овие проблеми имаат тренд на опаѓање.^{x xi}

Луѓето со различна сексуална ориентација и/или родов идентитет, треба да имаат можности да побараат терапевска помош и поддршка кои ќе им го подобрат квалитетот на животот, и ќе ги намалат нивните страдања. Тие имаат право да научат како да се справуваат со дискриминацијата, да развијат повисоко самоприфаќање, како и прифаќање на сопствената сексуална ориентација, и/или родов идентитет. Овие принципи се однесуваат на кој било човек кој чувствува вознемиреност, напнатост и несигурност поврзани со кој било аспект од неговиот/нејзиниот идентитет, вклучувајќи ги и хетеросексуалците. Следствено, со тоа видно се зголемува општествената одговорност на психолозите, психијатрите, социјалните работници, педагозите и специјалните едукатори, да се заложат за промена на вкоренетите погрешни уверувања и предрасуди поврзани со родовиот идентитет и сексуалната ориентација во функција на намалување на социјалните нееднаквости и подобрување на квалитетот на живеење на сите луѓе во заедницата..

Стручните тела и институции кои можат да понудат професионална помош, во своите терапевски процедури и третмани мораат да се потпираат исклучиво на научните докази. Тие треба да го почитуваат ставот заснован на неколкудецениски искуства за тоа дека НЕ ПОСТОИ научно докажана метода со која сексуалната ориентација може да се менува, или поединецот може да се одучува од неа. Исто така, треба да бидат свесни дека таканаречените „третмани“ на хомосексуалноста создаваат контекст и атмосфера за ширење предрасуди и дискриминација, како високоризични за здравјето и животот

на луѓето, особено за младите.^{xii} Нудењето било каква интервенција која има за цел да „третира“, или да „лекува“ нешто што не е болест, е напoлно нелегитимно, неетички и штетно по здравјето на потенцијалните корисници на такви „услуги“.

Оттука, стручните тела и институции имаат голема одговорност, во допир со младите кои се соочуваат со дилеми и прашања поврзани со сексуалноста и родовото изразување, како и со нивните родители, да имаат недвосмислено јасен и научно заснован став околу овие прашања. Нивните толкувања и понуди за помош, во разговорот со децата, со нивните родители, старатели, наставници и сл. мораат да бидат стручни и професионално етички, на нивото на предизвиците со кои се соочуваат и на кои треба да одговорат, секогаш во полза на младите и нивната благосостојба, и во насока на почитување на нивните права на себеизразување, еднаквост и учество.

Оттука, на сите струковни тела, одбори и асоцијации поврзани со овие теми, им предлагаме потпишување на следната изјава:

Како претставници на струковната и професионална асоцијација:

изјавуваме дека:

1. Го застапуваме гледиштето дека лезбијките, геј-мажите, бисексуалците и трансродовите лица се почитувани членови на заедницата, со напoлно еднакви права и одговорности како и сите други граѓани. Тоа подразбира еднаков пристап до здравствените и социјални услуги, како и до сите права и одговорности предвидени за животот во едно цивилизирано општество. Оттука, ги поддржуваме напорите за обезбедување праведни и безбедни услови за сите кои се идентификуваат како трансродови, или кои се не идентификуваат родово нормативниот модел, во нивните животни средини, како и во институционалните средини, како што се, јавните и приватни, училиштата, болниците, ординациите, домовите за згрижување и заштита, шелтерите, затворите и сл., поддржувајќи го нивниот пристап до соодветни социјални, психолошки и здравствени услуги, вклучувајќи ги и терапиите за медицинско потврдување на родот.
2. Ги разбираме и третираме истополовата привлечност, ориентација и однесувања како нормални варијанти на човековата сексуалност, и ги објаснуваме исклучиво со нивната мултифакторска условеност. Согласно сме ненаучно заснованите „третмани“ со цел промена на сексуалната ориентација, или родов идентитет, за кои сме свесни дека се штетни, да се елиминираат од нашата терапевска практика и од програмите за заштита. Со тоа недвосмислено застануваме против сите репаративни, или конверзивни „терапии“, сметајќи дека таквите квазитерапии се потпираат на

претпоставката за ЛГБТ идентитетите како за ментални нарушувања, поради што тие лица се под постојани притисоци да ја менуваат својата сексуална ориентација, или родов идентитет/родово изразување.

3. Ја прифаќаме универзалноста на исто-половата сексуалност и изразување, присутни во различни култури. Сметаме дека хомосексуалната и бисексуалната ориентација и различните родовите идентитети сами по себе не имплицираат објективна психолошка дисфункција, нарушувања во расудувањето, стабилноста, или работоспособноста на човекот.
4. Ја препознаваме социјалната стигма и последователните дискриминирачки политики во јавната сфера кон истополовата сексуална ориентација и трансродовото изразување и силно се спротивставуваме на секој нивен израз и форма. Разбираме дека тешкотиите со кои се среќаваат ЛГБТ лицата, особено младите, се клучен фактор за нивните страдања и трауматски искуства и повикуваме на поголемо разбирање, вклученост и стручна психотераписка помош. Се залагаме и ги поддржуваме сите напори за безбедна и еднаква образовна средина за ЛГБТ младите, на сите нивоа на образование, во училиштата, факултетите, студентските домови, како и во сите други институции за грижа, со очекување за разбирање и прифаќање на сите млади луѓе, независно од нивната сексуална ориентација, родов идентитет, или родово изразување. Во таа насока ги охрабруваме лекарските друштва и психолошките здруженија во своите практики широко да имплементираат недискриминирачки политики и регулативи за третман на родовите прашања и сексуалната ориентација и изразување, во образовните и медицинските установи, во амбулантите, болниците и сл.
5. Признавајќи им ги на ЛГБТ лицата сите човекови, граѓански и политички права, поддржуваме и се залагаме за воведување антибулинг политики и легислатива во училиштата, медиумите, работните средини и јавната сфера; активно се бориме за еднаквоста на ЛГБТ младите пред законите и праксата на вработување и домување; како и за ЛГБТ лицата во емигрантски услови. Бараме кривична одговорност за говорот на омраза, и за насилствата мотивирани со предрасуди кон ЛГБТ луѓето.
6. Ја истакнуваме потребата од истражувања и научно засновани сознанија за сексуалноста и родовите прашања, во рамки на медицинските и општествените науки, од кои се очекува да извршат сериозно влијание врз промените во односот на заедницата кон овие прашања, и тоа преку: промена и преиспитување на образовните планови и програми, воведување и поврзување на темите за сексуалноста со човековите права; менување на учебниците со родово дискриминирачки, стереотипни и хетеронормативно популистички содржини; доедукација на сите кадри кои образуваат млади, или се грижат за нив, на сите нивоа во заедницата. Истовремено, ја согледуваме итноста за отпочнување со промените кои во крајна линија треба да понудат ефикасна поддршка на физичкото, менталното и социјалното здравје, и почитување на правата на лезбијките, геј, бисексуалните и трансродовите лица.

7. Во истата насока, се залагаме за доедукација на психолозите, психијатрите и стручните служби во медицинските и образовните установи, почнувајќи од тоа како да пристапат во истражувањето на перцепциите на сопствената сексуална ориентација, родов идентитет и родово изразување, користејќи ЛГБТ-инклузивни прашања, и родово неутрален јазик. Исто така, ги поддржуваме обуките за запознавање со специфичните проблеми на членовите на ЛГБТИ заедницата, како и можностите за ментално здравствени нееднаквости меѓу нив, односно за некои специфични прашања поврзани со нивниот живот, кои можат да влијаат врз степенот на нивно разбирање и помош, како, на пример, хомофобијата и трансфобијата, отфрлање од семејството, процесот на отворање, сексуалното малтретирање и други специфични, и/или трауматски искуства.

**Скопје,
октомври 2019**

Подготвиле:

Лина Костарова Унковска, м-р по клиничка психологија
Николина Кениг, проф. д-р, Институт по психологија, Филозофски факултет,
УКИМ
Славица Гајдасис - Кнежевиќ, психијатар, семеен и системски психотерапевт
Др. Дарко Костовски, специјалист психијатар
Ирена Цветковиќ, д-р по родови студии
Славчо Димитров, докторанд и м-р по родови студии и филозофија

Референци

ⁱ Костарова Унковска, Лина. 2019. *Нееднаквости во здравјето и правата на ЛГБТ младите на 13 и 15 години во Северна Македонија*. Коалиција МАРГИНИ: Скопје; Костарова Унковска, Лина. 2016. *Колку се еднакви и безбедни младите во Македонија во нивниот сексуален развој и сексуални искуства?*. Коалиција МАРГИНИ: Скопје; Димитров, Славчо. 2018. *Трансродовото искуство: идентитети, тела, социјализација и насилство*. Коалиција МАРГИНИ: Скопје.

ⁱⁱ Kinsey AC, Pomeroy CB, Martin CE. Sexual behavior in the male. Bloomington: Indiana University Press, 1948. [[Google Scholar](#)]

ⁱⁱⁱ Gates GJ. How many people are lesbian, gay, bisexual and transgender? <http://williamsinstitute.law.ucla.edu>.

^{iv} American Psychiatric Association. Diagnostic and statistical manual of mental disorders, 3rd ed Washington: American Psychiatric Association, 1980. [[Google Scholar](#)]

^v World Health Organization. The ICD-10 classification of mental and behavioural disorders. Geneva: World Health Organization, 1992. [[Google Scholar](#)]

^{vi} Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Born free and equal. Sexual orientation and gender identity in international human rights law. New York and Geneva: Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2012.

^{vii} Ventriglio A, Kalra G, Bhugra D. Sexual minorities and sexual fluidity. Unpublished manuscript, 2016.

^{viii} Levounis P, Drescher J, Barber ME. The LGBT casebook. Washington: American Psychiatric Publishing, 2012. [[Google Scholar](#)]

-
- ^{ix} Kalra G, Ventriglio A, Bhugra D. Int Rev Psychiatry 2015;27:463-9. [[PubMed](#)] [[Google Scholar](#)]
- ^x Gonzales G. N Engl J Med 2014;370:1373-6. [[PubMed](#)] [[Google Scholar](#)]
- ^{xi} Padula WV, Heru S, Campbell JD. J Gen Intern Med 2016;31:394-401. [[PMC free article](#)] [[PubMed](#)] [[Google Scholar](#)]
- ^{xii} Rao TSS, Jacob KS. Ind J Psychiatry 2012;54:1-3. [[PMC free article](#)] [[PubMed](#)] [[Google Scholar](#)]